

PETER BROOK

ČO

MÁM

NA

JA

ZY

KU

Úvahy o jazyku a význame

Peter Brook

ČO MÁM NA JAZYKU
Úvahy o jazyku a význame

TIP OF THE TONGUE
Reflections on Language and Meaning

Preložila Zuzana Vajdičková

Edícia Svetové divadlo

Divadelný ústav
Bratislava 2019

Tip of the Tongue. Reflections on Language and Meaning
first published in Great Britain in 2017 by Nick Hern Books Limited,
The Glasshouse, 49a Goldhawk Road, London W12 8QP.
Copyright © 2017 Peter Brook
Peter Brook has asserted his moral right to be identified as the author
of this work.

Z anglického originálu preložila Zuzana Vajdičková.

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať,
uchovávať v rešeršných systémoch alebo prenášať akýmkoľvek spôsobom
vrátane elektronického, fotografického či iného záznamu bez súhlasu
autorov a vydavateľa.

© Divadelný ústav, Bratislava 2019
Edícia Svetové divadlo

ISBN: 978-80-8190-050-1

DIVADELNÝ ÚSTAV
B R A T I S L A V A
THE THEATRE INSTITUTE

Divadelný ústav je štátnou príspevkovou organizáciou zriadenou
Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky.

 MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

PETER BROOK

ČO

MÁM

NA

JA

ZY

KU

Úvahy o jazyku a význame

Všetkým tím, vďaka ktorým si už roky kladiem otázky
a nadobúdam skúsenosti opísané v tejto knihe.

Nemôžem ju venovať iba jednému – vám všetkým s vďakou.

9	Úvod
	PRVÁ ČASŤ
13	Slová, slová, slová
15	Čo mám na jazyku
20	Morské zvony
23	Máš moje slovo
	DRUHÁ ČASŤ
29	Od svitu do mrku
33	Nejasné tušenie
37	Kedy priestor nie je priestorom?
	TRETIA ČASŤ
43	Mrakodrap
52	Zrkadlo

Úvod

Kedysi dávno, keď som bol ešte veľmi mladý, niečo hlboko vo vnútri mi našepkávalo: „Neber nič za bernú mincu. Choď a presvedč sa sám.“ Tento neodbytný šepot ma priviedol na veľa ciest, k mnohým prieskumom, za rozmanitými životmi, od vznešených až po komické. Vždy som však cítil potrebu ostať pri tom konkrétnom, praktickom, každodennom a hľadať náznaky neviditeľného cez viditeľné. Napríklad nespočetné roviny v Shakespearovi robia z jeho diel mrakodrap.

Lenže čo sú to roviny, čo je to kvalita? Čo je plytké, čo je hlboké? Čo sa mení, čo ostáva bezo zmeny?

Práve to nás môže spolu priviesť mnohými formami, mnohými obdobiami, mnohými miestami. No na začiatok, čo je to slovo?

Ak povieme dieťaťu „buď dobrý“, slovo „dobrý“ tu má svoj každodenný, bežný význam. Ak začneme stúpať z prízemnia nahor, zavedie nás toto slovo k čoraz jemnejším odtieňom dobra. Ešte viditeľnejšie je to vo francúzštine – „*Soyez sage*,“ vravievajú rodičia deťom, pričom používajú slovo „*sage*“, výraz pre múdrosť. Existuje množstvo takýchto sľubných slov. „Božský“ večer. „Božský“ prislúcha nebu. Nedbalým použitím slova „božský“ stráca „posvätné“ všetok svoj význam.

Na nasledujúcich stranách spolu prebádame niekedy komické a často jemné rozdiely medzi dvoma jazykmi, ktoré už oddávna spolunažívajú – angličtinou a francúzštinou.

Tento románsky jazyk prenikol do angličtiny s Viliamom Dobyvateľom a nesmierne obohatil jej slovník. Normandský vpád bol pre nás požehnaním. Na druhej strane anglosaský

idióm podľa všetkého nikdy neprenikol za Azincourt. Vďaka tomu sa francúzština so svojím oveľa menším slovníkom stala nástrojom neskaleného a priezračného myslenia. Musím však čitateľa varovať, že všetky postrehy o francúzskom jazyku v tejto knihe nevyhnutne vychádzajú z anglosaského hľadiska.

Aj keď si dnes, takmer po polstoročí strávenom vo Francúzsku, niečo jasne a zrozumiteľne pýtam v obchode, predavač sa zarazí a okamžite mi odpovie po anglicky. Bud' sa bojí, že cudzincovi nebude rozumieť, alebo trpí, keď počuje, ako niekto kaličí jeho ušľachtilý jazyk a nedbá na jeho presné pravidlá. A tak som si začal vychutnávať rozdiel medzi týmito dvoma jazykmi, ktoré sú ako deň a noc.

Už roky sa zamýšľam nad tým záhadným vzťahom medzi slovom a jeho skutočným významom. Slová sú často nevyhnutné. Slová, ako stoličky a stoly, nám umožňujú pohybovať sa v každodennom svete. Príliš ľahko sa však slovo dostáva do popredia. Podstatný je význam. Už ticho má význam, význam, ktorý sa domáha uznania vo svete premenlivých foriem a zvukov.

Lenivo sme si zvykli zovšeobecňovať. Teraz uvidíme, že presne tak ako v atóme, keď ho roztvoríme a nájdeme celé univerzum, tak aj keď sa pristavíme pri nejakej vete, zistíme, že každé jej slovo a každá jej slabika zakaždým rezonujú inak.

PRVÁ
ČASŤ

Slová, slová, slová

Keď celkom prvý pračlovek udieral o seba dvoma kameňmi a otľkal na nich ostré hrany, aby sa nimi dalo rezať, niečo si pritom mrmľal. Storočiami prácne zdokonaľoval svoje nástroje a zároveň svoje mrmoty a brboty do prvých podôb jazyka.

O svojom úsilí sa potreboval podeliť s inou ľudskou bytosťou a medzi prvými významovými úlomkami sa objavili slabiky s významom „dobrý“ a „nedobrý“. Keď zistil, že je medzi nimi veľa medzistupňov, stali sa jeho cieľom a po ceste natrafil na „lepší“ a „horší“. Čas sa vliekol a on si uvedomoval, akú vzdialenosť ešte musí prekonať, aby svoj cieľ dosiahol, pričom „lepší“ a „horší“ preňho predstavovali buď okamžité povzbudenie, aby vo svojom snažení nepoľavoval, alebo v ňom vyvolávali hnev a zúfalstvo. No okrem „lepší“ alebo „horší“ zatiaľ nepotreboval nič iné, aby mohol pokračovať vo svojej činnosti.

Následne sa z milióna dôvodov vynorilo náboženstvo a veľkými nedosiahnuteľnými sa stali „dobrý“ a „zlý“. Nedosiahnuteľným dobrom sa stal Boh, zo zlého sa stalo mravné zlo, „evil“. Odtiaľ bol už len malý, no užitočný krok k diabľovi, „devil“. A tak sa zlo prevtelilo do démonov a dobro do anjelov vedúcich k Bohu.

Výsledkom je najväčší ľudský objav, že v každej chvíli, v každom prejave, v každej podobe, v každom čine sú „lepší“ alebo „horší“ veľkými motormi vývoja a zmeny.

Ukázalo sa, že všetko má rôzne roviny. A platí to pre remeselníka, umelca aj mysliteľa. Kedykoľvek je tu možnosť byť „lepší“ a neodvratné poddanie sa. Postupne si ľudstvo

tieto roviny uvedomovalo, čoho výrazom je rebrík s anjelmi, ktorí človeku pomáhajú nahor, a diabliami, ktorí môžu za jeho pošmyknutia a sťahujú ho nadol.

Dnes sa núka skôr predstava mrakodrapu. Niekedy sa v ňom dá vyviezť výtahom, inokedy (ako napríklad počas tornáda a po ňom) treba šliapať pešo. Stojí to nesmiernu, čoraz bolestivejšiu námahu a každý z nás skôr či neskôr siahne na dno síl. Pozrieme sa, na ktoré poschodie sme sa dostali, a zistíme, aké je to číslo maličké oproti počtu poschodí, čo ešte musíme vyjsť, aby sme sa vynorili na vrchole v otvorenej galérii, zaliatej žiarivým svetlom, s výhľadom na nebo. A na každom poschodí je výhľad iný, lepší; zorné pole sa rozširuje. Viac sa dá vidieť a pochopiť. Je lepšie byť vysoko hore než v temnej potuchline suterénu.

Teraz vidíme, že pri každej životnej činnosti vnímame rôzne roviny. Zoberme si obyčajné slovo. Je v ňom nekonečná škála jemnejších či drsnejších vibrácií, jemnejších či drsnejších významov.